

מראי מקומות, שיעור מאת הג"ר מאיר קפלן שליט"א

תמורה כה. בענין שינוי מקדושת בכורה

1. תמורה כה. וז"ל, "א"ל רב עמרם לרב ששת אמר על הבכור עם יציאת רובו עולה עולה הוא או בכור הוא עולה הוא דכל פורתא ופורתא דקא נפיק הוא כליל או בכור הוא דכל פורתא ופורתא דקא נפיק במילתיה הוא ל"א שכן קדושה חיילא עליה או דלמא בכור הוא שכן קדושתו מרחם א"ל מאי תיבעי לך היינו דבעי אילפא אמר על הלקט עם נשירת רובו יהא הפקר לקט הוא או הפקר הוא לקט הוא שכן קדושתו בידי שמים או דלמא הפקר הוא שכן זוכין בו עניים ועשירים ואמר אביי מאי תיבעי ליה דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעים ה"נ דברי מי שומעים."

ורש"י שם, וז"ל, "אמר על הבכור. בעודו בבטן עם יציאת רובו דבעיא למיחל עליה קדושת בכור האי שעתא דתיחול עליה קדושת עולה ולא קודם דהשתא הוה תרתין קדושות למיחל בהדדי הי מינייהו חמורה וקדמא למיחל ודחי לחבירתה: עולה הוי. שכן כליל: או בכור הוי. שכן קדושת בכור חלה על כל הבכורות דעלמא מרחם: עם נשירת רובו. דבעי למהוי לקט: להוי הפקר. אפילו לעשירים הי מינייהו חייל עליה קדושה דודאי פשיטא לן אי אפקריה מקמי הכי לכל התבואה דלא מיחייב בלקט אלא כל שהוא אוכל ונשמר: ואמר אביי. מאי תיבעי ליה ודאי הואיל ובהדי הדדי אתו למיחל דברי הרב ודברי תלמיד ודאי דברי הרב קודמין וקודשא בריך הוא עבדיה לקט: ה"נ דברי. הרב קודמין כל כך ובכור הוא."

2. שם דף כו: וז"ל, "אמר אביי הכל מודים היכא דאמר חציה עולה וחציה מעשר דברי הכל עולה קריבה היכא דאמר חציה תמורה וחציה מעשר מאי תמורה קריבה שכן נוהגת בכל הקדשים או דלמא מעשר קרובה שכן מקדיש לפניו ולאחריו תיקו."

ורש"י שם ד"ה אלא חציה, וז"ל, "ותרוייהו כי הדדי נינהו הי חיילא."

ותוס' שם ד"ה אמר אביי, וז"ל, "ופר"י דמיירי באדם המעביר צאנו תחת השבט ואמר משתצא עשירי מן הדיר תהא חציה עולה וחציה מעשר דברי הכל עולה קריבה דקדושת הפה שהקדישה לעולה עדיפא מקדושת מעשר שאינו יכול לחול אלא על ידי מנין עשירית והעברת שבט דדוקא בעולה ושלמים פליג (ר"ש) ואמר דחלו שניהן דלא אלימא כולי האי קדושת זה מזה אבל בעולה ומעשר דאלימא קדושת עולה ועדיפא מאד מקדושת מעשר ד"ה כוונתו לעולה וא"ת אמאי לא אמר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין כדאמרין לעיל בריש פירקין גבי בכור ותחול מעשר ולא עולה וי"ל דהתם כשאמר בבכור עם יציאת רובו יהא עולה אבל הכא מיירי שאמר עם יציאת מיעוטו יהא עולה ומעשר דלא חל עליה קדושת מעשר עד יציאת רובו."

3. קצות החושן סימן רנ"ב סק"ב, וז"ל, "אך קשה כיון דבהדי הדדי קא אתיא היכי אלמנה קודמת כיון דמתנת שכ"מ בהדי הדדי חייל ונימא יחלוקו. ובנימוקי יוסף שם כתב, משום דתקנת מזונות קודמת בתקנה ואכתי אינו מובן ע"ש. ונראה לפי מה דאמרי בתמורה (כה, א) אמר על הבכור עם יציאת רובו עולה, עולה הוא או בכור, ומסיק לאו היינו דבעי אילפא אמר על הלקט עם נשירת רובו יהיה הפקר ואמר אביי דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין. ופי' רש"י כיון דבהדי הדדי חיילי ודאי דברי הרב שומעין ולא דברי התלמיד. וה"ה בבכור דברי הרב קודמין ובכור הוי ועיין שם. ואם כן הכי נמי כיון דבהדי הדדי אתי דברי הרב קודמין

והוא תקנת חכמים שתיקנו מזונות, וזה שנתן במתנת שכ"מ דברי תלמיד ודו"ק. ועיין מה שכתב בזה בתשובות ב"ח החדשים (סי' פג), ונראה עיקר כמו"ש. וע"ש שהעלה בשאלה שם בראובן שחלה וקרא לאשה אחת ונתן בידה כ"ט זהובים הגרייס וכך אמר לה הרי זהובים הללו נתונים בידך כדי שתחזירי לי אם אעמוד מחולי זה, ואם ימות תן מחצה הסך לבתי היתומה קרובתך, ומחצה האחר תן לאשתי השניה, ומת הנותן ובאה אשתו ותובעת כל הסך בכתובתה. וע"ש שהעלה הדין עם אלמנה ע"פ דברי הרמב"ם שכתב שהרי במיתתו נתחייבו הנכסים, ומשום דבעידנא דבעינן למימר הוברר הדבר שהרי קדמה זכייתו שהוא עם מיתת הנותן לזכיית המקבל דאינו אלא לאחר גמר מיתה וע"ש.

ולעד"נ דע"כ לא אמרו דמתנת שכ"מ מאוחר לכתובה, או בהדי הדדי כדברי הרי"ף אלא במתנת שכ"מ ממש. אבל זה שהוציא המתנה מתחת ידו ומסרה למקבל דאינו חוזר במתנתו אלא אם יעמוד, ומשום דהוי מתנת בריא ובתנאי אם ימות יזכה למפרע וכמ"ש בטור וש"ע (סי' קכה סעיף ט). א"כ ה"ל מתנת בריא שנתקיים התנאי כיון דמת וזוכה ודאי למפרע, ומה דאמר אם ימות אינו מגרע כח המתנה כיון דכל שכ"מ שנותן ומוציא המתנה מתחת ידו נמי אינו אלא אם ימות, ואפ"ה כל שמת אחר כך זוכה למפרע ואינו בחזרה, אם כן מתנת שכיב מרע קודמת."

4. **אבי עזרי הלכות זכיה ומתנה פרק ח' הלכה ח' ט'** (מופיע בסוף הרשימה)

5. **חידושי מרן רי"ז הלוי על הרמב"ם הלכות תמורה פ"ד, ד"ה "דף כו".**

6. **רמב"ם הלכות מתנות עניים פ"ד הי"ד, וז"ל, "המפקיר את הלקט עם נפילת רובו אינו הפקר, מאחר שנשר רובו אין לו בו רשות."**

7. **תוס' חולין סט. ד"ה רב הונא, וז"ל, "רב הונא אמר קדוש קסבר למפרע הוא קדוש. הא דאמר רב יהודה בפ' כל פסולי המוקדשין (בכורות לה.) דמותר להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם ומפרש גידא באזניה אימרא בשיפוותיה אבל אימרא באזניה לא, דחיישינן כי חזי ליה לאזניה שמא יצא רוב הראש וחזר אבל בגדי אין לחוש דמתוך דאזניו גדולות דרכו לצאת במיעוט הראש, והיינו דלא כרב הונא דלידידה כיון דלמפרע קדוש אפי' לא יצא רוב הראש אסור להטיל בו מום דכשיצא אח"כ הרוב איגלאי מילתא למפרע דקדוש הוה כדאמרי' הכא גבי מכירה. ומיהו איכא לאוקמי האי דרב יהודה אליבא דרב הונא ומכי חזי לאזנו דגדיא בפנים שרי להטיל בו מום דאכתי לא יצא כלל, אבל אימרא איכא למיחש מכי חזי לאזניה בפנים שכבר יצא רוב הראש וחזר. וסוגיא דריש כיצד מערימין (תמורה דף כד:)** דמוקי דרב יהודה בזמן הזה דלא חזי להקרבה, ופריך מאי למימרא ומשני מהו דתימא נגזור אטו דלמא נפיק רוב הראש, ההיא סוגיא דלא כרב הונא דלרב הונא במיעוט ראשו נמי איכא איסור. וכן הא דאמר לי' רב עמרם לרב ששת אמר על הבכור עם יציאת רובו יהא עולה עולה הוא או בכור הוי, ההיא נמי דלא כרב הונא דמשמע דפשיטא ליה דקודם יציאת רובו יכול להפקיע ממנו קדושת בכור - אם לא נחלק בין מכירה לעובד כוכבים להנך."

אבי עזרי הלכות זכיה ומתנה פרק ח' הלכה ח' ט'

פ"ח ה"ח ט', מתנה שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה, ואין אחר זוכה בדבר שזוה לו בין במקרקעי בין במטלטלי אלא לאחר מיתה, לפיכך מו"יאין לכתובת האשה ומזון האלמנה והצנוח מיד אלו שזוה לתה להם, שברי צמיתהו נתחייבו הנכסים בכתובה ובמזונות, ואלו שנתן לא יקנו אלא לאחר מיתה עכ"ל, ויש לעיין אחז נחינה טעם הוא זה, שמשום כך מו"יאין למזונות האלמנה והצנוח ממתנה שכיב מרע משום שאינה קונה אלא לאחר מיתה והנה הדין שחף הם אחין ששעבדו הנכסים ג"כ אין גובין מהם כדאיתא בכתובות דס"ט א' ובהרמב"ם צפ"ח מה"י אישור ה"ג, ומהאי טעמא לא יגבו ממתנה שכיב מרע אף שזכו רק אחר מיתה, ובפ"ט מה"י אישור ה"ג כתב הרמב"ם נהן כל נכסיו צמיתהו לאחרים הואיל ומתנה שכיב מרע אינה קונה אלא לאחר מיתה כמו שיכתבאר הרי המתנה וחייב הנכסים צמחאין אלו צאין כאחד ולפיכך אלמנותיו וצנותיו ניזונות מנכסיו וצניו יורשים כהוצח אמן שמתה צחיי צעלה עכ"ל, זהו מלשון הרי"ף צפ"י יש נוחלין וגם זה אינו מוצן ואם הם צאין כאחד, מ"מ למה גובין מהם אף אם הי' המתנה חלה אח"כ ג"כ אין גובין ממה ששעבדו האחין, ועיין בקל"ה"ה סימן רנ"ב שהצ"ח לשון הרי"ף צ"ש נוחלין וז"ל משום דמתנה שכיב מרע לא קני אלא לאחר מיתה לא דחיא תקנתא דרבנן דמזונות אלמנה וצדדי הדדי קא איתא לאחר גמר מיתה, הילכך לא דחי הדא מינייהו להצרתא עכ"ל, והקשה ע"ז א"כ דצדדי איתא למה מזונות אלמנה קודמת צדין שיחלוקו, וכתב לפי המצואר צדכ"ה צתמורה שאם אמר על הצכור עם יליאה רוצו עולה, הוי צכור דצדדי הרצ והתלמיד צדדי מי שומעין, כך הוא כאן מאחר שיש תקנתא דרבנן מזונות אלמנה וצנות, דחי צמתנה שכיב מרע, שהוא הנותן ע"ש, והמיהני מאד דא"כ נמנח שכן דוחה תקנתא דרבנן צמזונות החשה והצנות אה תקנה צדדי שכ"מ ככתובין ומסורין, והרי"ף כתב לא דחי הדא מינייהו להצרתא וצרי"ף שלפנינו הנוסחא הלכך לא דחי הדא מינייהו אה הצרתא וצרוייהו קני ע"ש, ואינו מוצן מדוע גובין מזונות האלמנה וצנות, ומה שכתב הטעם כדאיתא צתמורה צדדי הרצ וצדדי התלמיד צדדי מי שומעין, שם הלא סותר אחד להשני מכיון שצדדי הרצ הוין, שהוא צכור, ואם הוא צכור אינו עולה, וע"כ הוא צכור, אבל כאן שיש תקנתא מזונות הצנות, זה לא נעשה שלהן תיכף אלא שגובין מזונות הצנות, וא"כ שפיר קנה המקבל מדין מתנה שכ"מ ואין סותר לחיוב המזונות וממילא איך אפשר שיגבה מזונות האלמנה והצנות ממתנה שהיא כמשועבדין.